

НОЕМВРИ 1942 Г.

*Повратната точка
във Втората световна война*

KULTURRÅDET

*Преводът на тази книга е осъществен
с финансовото съдействие на Шведския съвет за култура.*

**ONDA NÄTTERS DRÖMMAR: November 1942 och andra
världskrigets vändpunkt i 360 korta kapitel**

© Peter Englund och Natur & Kultur, Stockholm 2022

© Любомир Гиздов, *превод от шведски*

© Живко Петров, *дизайнер на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2024

ISBN: 978-954-28-4892-9

Петер Енглунд

НОЕМВРИ 1942

Повратната точка
във Втората световна война

Превод от шведски
Любомир Гиздов

 ciela

*Посвещава се на паметта на
Йозеф Левандовски
и всички други свидетели на събитията,
които съм срещал през годините.*

СЪДЪРЖАНИЕ

ДО ЧИТАТЕЛЯ.....	7
DRAMATIS PERSONAE ^{1*}	10
1–8 НОЕМВРИ	
ПЛАНОВЕ, ГОЛЕМИ И МАЛКИ.....	17
9–15 НОЕМВРИ	
ОКУРАЖИТЕЛНИ НОВИНИ	195
16–22 НОЕМВРИ	
МОЖЕ ДА СЕ НАРЕЧЕ ПОВРАТНА ТОЧКА.....	305
23–30 НОЕМВРИ	
ТОЗИ ПЪТ ЩЕ ПОБЕДИМ.....	399
ПО-НАТАТЪШНИТЕ ИМ СЪДБИ	517
БЕЛЕЖКИ НА ПРЕВОДАЧА	527
ИЗТОЧНИЦИ И ЛИТЕРАТУРА	532

* Бележките на преводача се намират в края на книгата. – Б. р.

ДО ЧИТАТЕЛЯ

Това е книга за ноември 1942 г. – периода, през който настъпва повратната точка във Втората световна война; в началото на месеца мнозина все още вярват, че силите на Оста ще победят; в края му вече е ясно, че е само въпрос на време да загубят. Този труд обаче не цели да опише *какво се случва* през тези четири критични седмици – представките, плановете, хода на събитията и последствията от тях, – ами се опитва да покаже *какво представлява* войната в този момент.

В известен смисъл феномените като Втората световна война винаги ни убягват. До голяма степен това се дължи на мащаба им. От само себе си се разбира, че е невъзможно конфликт, продължил толкова дълго, обхванал толкова голяма част от света, причинил толкова разруха и отнел толкова много животи, да бъде обхванат в своята цялост. Освен това е частично непознаваем, доколкото по време на войната са се случвали толкова чудовищни неща, че познавателните ни способности, ценностите ни и дори думите ни се лутат, неспособни да ги опишат. А към всичко това можем да добавим и още едно усложнение. Примо Леви пише, че „виделите лицето на Горгона не се завръщаха или се завръщаха онемели“. През годините съм се срещал с многобройни свидетели на войната и съм останал с впечатлението, че те всички пазят тайни, потиснати или скрити, и че тайните им умират с тях.

Но това, че е трудно да се доближим до случилото се, не означава, че не трябва да опитаме. По-скоро обратното. Трябва да положим това усилие както заради самите себе си, така и заради всички погубени в тази катастрофа. Настоящата книга е такъв опит. Мога да мотивирам съществуването ѝ с по-различния ѝ подход. Тя няма цялостна рамка и опитва да избегне така наречения от Пол Фусел *adventure-story model*², който приписва *clear, and usually noble, cause and purpose to accidental or demeaning events*³. Съдържанието, като в предходния ми труд за Първата световна война*, представлява плетеница от биогра-

* Битката: красота и печал. Първата световна война в 212 кратки глави. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 1915. – Б. р. (Всички бележки под линия освен изрично отбелязаните са на автора.)

фии. И тук в центъра е отделният човек, преживяванията му и – не на последно място – чувствата му; всичко онова, което може да бъде открито в бележките под линия или понякога се появява като шарен проблясък наред тежкия поток на цялостната история, но като цяло остава невидимо. Ако се чудите какво съм добавил към тези нередко твърде лични описания, отговорът е прост: нищо. Източниците, които съм използвал, са достатъчно богати.

От гледна точка на историографията методът е експериментален, но произтича от разбирането, че сложността на събитията си проличава най-ясно на индивидуално ниво. Тук се крие мрачен парадокс. Мнозина от участвалите в Първата световна война са се водели от идеализъм, който нямал отражение в реалността: борели са се за измислици. Във Втората световна война този идеализъм до голяма степен липсва, въпреки че в случая залогът бил много по-голям. Това създавало странно напрежение между целите на войната и начина, по който е била възприемана, между възвишените намерения и реалността, която – както Нобеловият лауреат Джон Стайнбек пише впоследствие, обобщавайки собствените си преживявания – нередко представлявала *crazy hysterical mess*⁴.

И все пак не всичко е било такова, естествено. Знаем, че в действителност става дума за борба между варварството и цивилизацията и че през ноември 1942 г. тази борба достига своята кулминация. Вероятно голяма част от замесените също са го осъзнавали. Очевидно е какви жертви са били нужни. Грешка е да приемаме изхода от тази борба за даденост не само защото това свежда жертвите до историческа формалност, а и защото превръща несигурната, непредвидима и необхватна човешка катастрофа във вълнуващ, но по същество безобиден епичен разказ. Също така може да породи опасната заблуда, че днес това не би могло да се случи, и така да предизвика обратния резултат.

Упсала, една облачна утрин в началото на март 2022 г.

П. Е.

*В свирепите нощи сънувахме
сънища жестоки и плътни,
сънувани с душа и тяло:
как се връщаме, ядем, разказваме.
Докато призори не прозвучи
мимолетната команда:
„Ставай“;
и сърцето разкъса се в гърдите.
Но ето че намерихме дома,
стомасите са вече пълни,
а историите разказани.
Време е. Скоро пак ще чуем
чуждата команда:
„Ставай“.*

Примо Леви*

* Леви пише стихотворението на 11 януари 1946 г., малко преди да се навърши една година от освобождаването му от „Аушвиц“. В италианския оригинал той използва полската дума за „ставам“ или „будя се“, която се е използвала в лагера: *Wstawać*.

DRAMATIS PERSONAE

Мансур Абдулин,
редник от пехотата
пред Сталинград,
19-годишен.

Джон Еймъри,
фашист и колабо-
рационист, живее
в Берлин,
30-годишен.

Елен Бер,
студентка в Париж,
21-годишна.

Урсула Бломберг,
бежанка в Шанхай,
12-годишна.*

Вера Бритън,
писателка и
пацифист, живее
в Лондон,
48-годишна.

* Снимката е правена след войната.

Джон Бушби,
картечар в
бомбардировач тип
„Ланкастър“,
22-годишен.*

Паоло Кача
Доминиони,
майор от
парашутна дивизия
в Северна Африка,
46-годишен.

Албер Камю,
писател от Алжир,
по време на дей-
ствието се намира
в Льо Панолие,
29-годишен.

Кийт Дъглас,
старши лейтенант
от танкова дивизия
в Северна Африка,
22-годишен.

Едуард Дънлоп, по
прякор „Уери“, во-
енен лекар и
военнопленник на
остров Ява, 35-годи-
шен.

Данута Фиялковска,
бежанка и майка на
едно дете, живее в
Мендзижец Под-
ляски,
20-годишна.

* Снимката е правена след войната.

Лидия Гинзбург,
университетска
преподавателка в
Ленинград,
40-годишна.

Василий Гросман,
репортер за „Крас-
ная звезда“, намира
се в Сталинград,
36-годишен.

Тамейчи Хара, ко-
мандир на разруши-
тел край Гуадалка-
нал, 42-годишен.

Аделберт Хол,
старши лейтенант от
пехотата в Сталин-
град, 23-годишен.

Вера Инбер, по-
етеса и журналист в
Ленинград,
52-годишна.

Ернст Юнгер,
армейски капитан и
писател, на път към
Източния фронт,
47-годишен.

Урсула фон Кардорф,
журналист в Берлин,
31-годишна.

Нела Ласт,
домакиня в Бароу на Фърнис,
53-годишна.

Джон Макенири,
пилот на пикираш бомбардировач в Гуадалканал,
24-годишен.

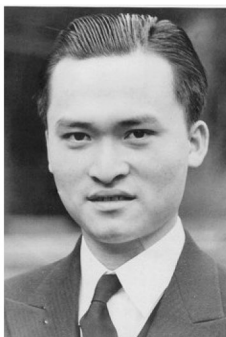
Мун Окчу, сексуална робиня в японски публичен дом в Мандалей,
18-годишна.

Николай Обринба,
партизанин в Беларус,
29-годишен.

Джон Парис,
журналист, който отразява десанта в Алжир, 28-годишен.

Пун Лим, помощник-стюард на борда на британски търговски кораб, 24-годишен.

Йехиел Райхман, прякор „Чил“, затворник в лагера на смъртта „Треблинка“, 28-годишен.*

Вили Петер Реезе, редник от пехотата на Източния фронт, 21-годишен.

Дороти Робинсън, домакиня от Лонг Айленд, 40-годишна.

Нед Ръсел, журналист, който отразява битките в Тунис, 26-годишен.

Софи Шол, студентка в Мюнхен, живее в Улм, 21-годишна.

* Снимката е правена след войната.

Елена Скрябина,
бежанка и майка на
две деца, намира се
в Пятигорск,
36-годишна.

Ане Зомерхаузен,
чиновник
и майка на три деца,
живее в Брюксел,
41-годишна.

Ленард Томас,
механик на кораб от
арктически конвой,
20-годишен.

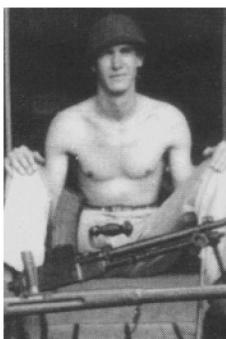
Бийд Тонгс,
сержант от пехота-
та в Нова Гвинея,
22-годишен.

Виторио Валичела,
редник, шофьор на
камион в Северна
Африка, 24-годишен.

Тохичи Уакабаяши,
старши лейтенант
от пехотата в Гуа-
далканал,
30-годишен.

Чарлз Уокър, лейтенант от пехотата в Гуадалканал, 22-годишен.

Курт Вест, редник от пехотата на фронта при река Свир, 19-годишен.

Леона Удс, докторант по физика, живее в Чикаго, 23-годишна.

Джан Джунлоу, държавен служител на инспекция в Хънан, възраст неизвестна.

1–8 НОЕМВРИ

ПЛАНОВЕ, ГОЛЕМИ И МАЛКИ

„Противно на всяка логика един и същи човек в един и същи момент може да прояви едновременно съчувствие и бруталност; а самото съчувствие така или иначе не следва никаква логика.“

„Смъртта може да бъде успешно потисната именно защото е невъзможно да бъде преживяна.“

„Седмица по-рано унищожаването на един батальон би отнело половин ден. Сега цели полкове биваха заличени за четиридесет и пет минути.“

Силни ветрове нахлуват от Източнокитайско море и река Хуанпу, минават покрай джонките, параходите и платноходките в пристанището, покрай шумотевецата от хора, животни и превозни средства по широката пристанищна алея, продължават покрай рикши, колички, колоездачи, купища колоездачи, препълнени трамваи, автобуси на дървесен газ и военни камиони, покрай редиците високи, внушителни сгради в западен стил по булевард „Бунд“ – *The Million Dollar Mile*⁵, – покрай техните колони, куполи, корнизи, балюстради и кули и покрай неоредяващите тълпи от просяци под тях, минават по „Пудун Пойнт“ и навлизат в тесните улички и ниски къщи на квартал „Хункоу“, немалко от които от пет години насам още са в руини, продължават към „Джабей“, проправят си път през стените и множеството назъбени дървени покриви на стария град, над празната писта за конни надбягвания с десететажната ѝ кула и тихите, изоставени трибуни, нататък към международната част от града, поемат по правите улици и оградените с дървета пътища („Гордън Роуд“, „Бъблинг Уел Роуд“, „Авеню Фош“, „Авеню Жофър“, „Авеню Петен“ и т.н.) и техните човешки навалици, покрай храмове и катедрали, болници и гимназии, универсални магазини и театри, пътни блокади и бариери от бодлива тел, кафенета, барове и бардаци, нагоре през паркове, в които дърветата лъсват все по-черни и голи, докато хладните пориви помитат оцветените в топли багри листа, и накрая изчезват на изток към река Усун, към околните селскостопански райони с техните малки градове, села и оризови полета, към далечните Дзянсу, Анхуей и Хънан. В Шанхай е късна есен.

Под сивите есенни небеса в южната част на френската концесия откриваме момиче на име Урсула Бломберг. Тъкмо е навършила дванайсет години и живее с родителите си на първия етаж на къща с огра-

да до малкия площад „Плас дьо Фльор“, току до „Рю дьо Кауфман“. Семейството са бежанци от Германия и наемат стая с кухня от една руския. На горния етаж живеят още няколко бежанци, от Лайпциг, а в една стая, която гледа към двора, живеят двама мъже от Берлин, но те рядко са си вкъщи. Момичето и родителите ѝ се смятат за късметлии: районът е безопасен, улицата е спокойна, стаята е светла и просторна, а кухнята чиста и оборудвана с два котлона и леден шкаф. Имат дори достъп до баня, облицована със сини плочки, където могат да си вземат гореща вана само срещу няколко медни монети. (Това е далеч по-добре от бежанските центрове в „Хункоу“, където много от хората, пристигнали със същия кораб като тях, продължават да живеят сред воня, хаос и мръсотия, нагъчкани и свити зад окачени завеси върху грубия бетонен под.)

Като милиони други семейството следи хода на войната върху няколко карти. Техните са откъснати от вестници, залепени върху парче бял памучен плат и окачени в антрето. Урсула е направила малки, разноцветни хартиени флагове, закрепени за карфици, с които отбелязват настъплението или отстъплението на различните държави – червено за Великобритания, синьо за САЩ, зелено за Нидерландия, жълто за Япония и така нататък. (В мемоара, който ще напише много години по-късно, не споменава кой цвят е отреден на Германия, така че нека да предположим: черно?) През последната година флаговете не спират да се местят, а новините са *devastating*, съкрушителни, както пише тя в дневника си. (Отново и отново използва именно това прилагателно, за да опише ефекта, които оказват върху нея разказите за случващото се.) Налага ѝ се да търси острови, които не е знаела, че съществуват, и имена на места, чието произношение не ѝ е известно. Корехидор. Рабаул. Кокода. Алам Халфа. Майкоп. Сталин-град. Гуадал-канал. Зелените флагове вече са изчезнали.

Линиите, оформени от малките дупки по картите, показват как завладените от Оста територии неспирно се разрастват. Бежанците обсъждат дали Австралия няма да е следващата нападната държава. Три групички флагове са особено плашещи: тази в Северна Африка, която сочи на изток към Египет, тази в Кавказ, която сочи надолу към

Иран и благосклонния към силите на Оста Ирак*, както и тази в Бирма, която сочи на запад към Индия. Ако успехите на Оста продължат, тези флагове в даден момент ще се слоят. Къде ли? В Афганистан? Западна Индия?*

„Страхувахме се. Възможно ли беше една нищо и никаква страна като Япония, заедно с Германия и надутото ѝ его [...] да спечелят войната срещу целия свят? Включително Америка?“

Изгледите не са добри. За Урсула животът в чуждия Шанхай е „съновидно преживяване“. Живеят в потискаща изолация, откъснати от света, сякаш се намират на тъмната страна на луната, и знаят само каквото им съобщават старателно цензурираните вестници и японското радио, така че преобладават слуховете. Ето защо дълго време са успявали да намерят утеха в мисълта, че ужасяващите новини са пропагандни: просто преувеличения и дезинформация. Но приятел на приятел има скрито радио и понякога, през стената от прашене, пукане и изкривени, виещи звуци, успява да улови новини от Би Би Си. „Вече не ставаше дума само за слухове, много от съкрушителните новини от войната бяха верни и бъдещето тегнеше над всички ни.“***

* Предната година в Ирак е извършен националистичен преврат, вдъхновен от нацизма и получил пряка военна подкрепа от Италия и Германия. (Извършени са дори кланета над еврейското население в Багдад.) Британските сили обаче, след кратка война, чийто изход в никакъв случай не е сигурен, успяват да възстановят стария пробритански режим.

** По това време съществува уговорка между Япония и Германия да си поделят Азия и Съветския съюз, като за граница да послужи 70-ия меридиан. Германците дори имат военен план, *Fall Orient*, според който именно след победите в Египет и Кавказ и подсигуриването на петролните ресурси в Близкия изток ще продължат на изток и ще се срещнат с японската армия в Афганистан.

*** Ако човек има достъп единствено до контролирани медии, лесно може да стигне до заключението, че Япония се радва на голяма подкрепа в Азия. В началото на годината Тайланд е сключил съюз с Япония, в Китай има две сравнително големи марионетни държави, Манджоугуо – която към този момент съществува от десет години, и Мънгугуо, във Филипините и Бирма са на път да се образуват и други марионетни държави, а индийското движение за независимост е по-силно от всякога. (По това време както бирмански, така и индийски войски се сражават на страната на Япония, за да спечелят независимост от британците.) Освен това във всички окупирани страни има опортюнисти, готови да си сътрудничат с наглед непобедимата империя.

Влагата е навсякъде. Панталоните и палтото му са също толкова мокри, колкото и хлябът му, и също толкова заплашени от мухлясане. На всяка крачка ботушите му затъват в лепкавия кален изкоп, през който той и останалите вървят, поклащайки се „като въжеиграчи“. Името му е Вили Петер Реезе и той разказва:

Окопите бяха заблатени и често се наводняваха. В импровизирани бункери с примитивни амбразури течеше вода, а конете се строполяваха по пътищата. Един кон беше по-ценен от един войник, но приемахме съдбата си, живеехме в спомени и мечтаехме да се приберем у дома. Не след дълго наново свикнахме със ситуацията, сякаш от миналогодишния дъждовен сезон насам нищо не се беше променило.

Реезе живее с останалите от групата си в разширена землянка, с част от палатка вместо врата и под пропускащ покрив от дървени греди и пръст. Топлят се с чугунена печка и получават храна от полевата кухня, скрита далеч в едно дърво, до която разносвачите трябва да тичат под прикритието на падащия мрак. Нямам възможност да се мият, а Реезе дори не може да смени подгизналите си чорапи и ботуши. Слънчевите проблясъци неизменно биват последвани от поредния порой. Гористият пейзаж става все по-пуст, гол и мокър, а цветовете му избледняват до приглушен акварел. По меките стени се стича дъждовна вода. Високата трева се е превила, сякаш в очакване на слана и сняг.

Денем Реезе и останалите копаят в напоения с вода окоп и почистват личните си оръжия или мунициите, или някоя от картечниците, или противотанковото оръдие, което трябва да обслужват. Нощем Реезе стои на пост за около час, после почива около три. Това е основното му занимание. Стои на пост, „капнал, премръзнал, жадуващ, безсилен“. Нощите са накъсани и липсата на сън добавя още един слой към безчувствеността, която вцепенява тялото и душата му. Неща, които

допреди година са го плашели до смърт, днес не му правят впечатление. Вместо това го е обзело блажено равнодушие. Реезе не знае дали състоянието произтича от „фатализъм или упование в Бог“. Опасностите за живота са ежедневие. Смъртта също.

Вили Петер Реезе е на 21 години, редник в 95-а пехотна дивизия, 279-и полк, 14-а рота от немската армия. Той е слаб и носи очила без рамка, което подсилва и без това леко плахия му вид. (Освен това много чете или пък пише, а тъй като и двете занимания изискват светлина, това често води до оплаквания от другарите му, които настояват да изгаси лампата, за да могат да спят. Случва се да чете или пише на светлина от цигара.) Каската и униформата му оставят впечатлението, че са може би твърде големи за тънкото му тяло. Вили все още има младежко акне. Погледът му обаче е твърд и бдителен, значително позрял от лицето му.

На триста метра оттам, от другата страна на широка долина, сред смърчове и голи храсталаци отвъд плетеница от бодлива тел, се мяркат съветските линии. Мястото се нарича Табаково, на името на разрушеното село малко зад тях, от което не е останало много, освен покрити със сажди и увенчани с комини купчини дървения, както и градини с измръзнали, увехнали зеленчуци.

Когато трябва да обясни на някого, Вили Петер Реезе казва, че се намират „до Ржев“*. В момента е спокойно, което означава, че няма масирана съветска атака, но са под кажи-речи постоянен обстрел от снайперисти и леки миномети. Не могат да използват печката през

* „До Ржев“ е вид стенографско съкращение, обозначаващо дългата над 200 км изднина в немската фронтова линия, остатък от неуспешния опит за превземане на Москва през 1941 г., която е така очебийна дори на карти с висок мащаб, че привлича голямо внимание от страна на стратегите и от двете страни, реални или самозвани. Поради близостта с Москва Хитлер иска да запази тази географска аномалия, а по същата причина Сталин иска да я заличи, така че и двамата настояват това да стане „на всяка цена“ – военновременното клише, разгърнато в най-пълната си и ужасяваща форма именно при тези двама диктатори.

деня, защото димът от влажната дървесина незабавно привлича вниманието на вражеския огън. А когато се намират в окопа, няма какво да ги предпази от рязко снишаващите се снаряди, не и ако паднат достатъчно близо. Реезе е присъствал, когато открили техен другар, претърпял директно попадение през нощта. Стените на окопа били тапицирани със замръзнала карантия и парчета плат, мозък и месо, а мъртвият бил напълно неразпознаваем.

За поредна нощ така нареченият от Реезе „бог на съня“ временно и измамно го отнася у дома, далеч от всичко това. (Лесно е да си представим пробуждането.) Тъмнината се превръща в ден. Още една зора над ничия земя, над горички, блата и изсъхнала, кафеникаво-жълта лятна трева. Тихо е. Той пише: „Красотата на тези часове си струва множеството нощи, изпълнени с ужас и мъки“.

Връщаме се при Урсула Бломберг. Макар и да живеят в Шанхай само временно, тя и родителите ѝ нямат голям избор, докато чакат да настъпи мир, за да могат да продължат към крайната си цел, която е САЩ. В озоваването им в Шанхай няма нищо мистериозно. Когато семейството започва пътуването си по море през пролетта на 1939 г., тази космополитна метрополия е, общо взето, единственото пристанище в целия свят, което все още приветства безрезервно еврейски бежанци от Германия. Репутацията на града като покварен, греховен, объркващ и опасен не е от особено значение: през последните години там са пристигнали осемнайсет хиляди души.

Понякога я обземат мрачни мисли: например, когато си спомня за всички британски, американски, холандски и френски цивилни граждани, които са изчезнали, интернирани от японците в голям лагер до Усун; или когато си мисли за роднините си, останали в Германия – как ли са те? Години по-късно, когато разсъждава върху този период като възрастна, Урсула ще види ясно как „известно време животът ни течеше без външни сътресения и бяхме приспани от фалшиво чувство на

чисто егоистично удовлетворение“. Помага също така фактът, че тук цари най-дълбок мир и японските войници се отнасят с тях с уважение, даже вежливост – все пак са немци, значи съюзници.

Но тревогата се крие под повърхността.

Насред тази обстановка Урсула се радва на неочаквана и парадоксална свобода. Не я притеснява, че вече е късна есен; приятно е, че тежката, влажна жегата на лятото е зад гърба им. Новосъздадената бояджийска фирма на татко върви добре, а мама работи от къщи като шивачка. Самата Урсула също припечелва по малко, като опитва да преподава английски на три млади, красиви и кикотещи се азиатки, сестри на богат китаец – или по-скоро „сестри“: с времето е разбрала, че те са му наложници. Когато времето позволява, играе крокет и пинг-понг със „сестрите“, а когато е студено или дъждовно, както сега в началото на месеца, играят на карти.

✱

Музикално интермецо: Денят започва да захладнява. Те стоят под лъчите на превалящото пустинно слънце и пеят псалми под акомпанимента на – колкото и да е странно – саксофон. Непознатите гласове се извиват, песента заглъхва и всички обичайни звуци се завръщат: шумът от двигатели, звъntenето от удар на метал в метал, слабите тътени от далечни детонации. Военното богослужение е към края си. Мършавият свещеник с ясното произношение вдига ръка и раздава благословия. Хората свеждат глави. Мъжът вижда, че командирът на полка се е промъкнал напред и – човек би могъл да си представи – го наблюдава малко крадешком. Както обикновено е облечен безупречно, с лъснати копчета, звания, знаците на подразделението му, камшик за езда под мишница и зализан мустак. Командирът ужим също свежда глава, но по-скоро изглежда, сякаш просто съзерцава пустинните си ботуши, изработени от велур и вързани толкова прилежно, че връзките от двете страни на стъпалата да са с еднаква дължина.

Човекът, който изучава командира си така внимателно, е мургав 22-годишен старши лейтенант с орлов нос, срамежлива усмивка и дебели очила за четене. Името му е Кийт Дъглас. Той има причина да се оглежда с такова любопитство, тъй като е пристигнал само преди няколко дни и е нов в поделението. Всъщност е част от щаба на дивизията, който е разположен на трийсет километра оттук, но не може повече да понася бездействието, праволинейната военна бюрокрация и безсмислените занимания в офиса, както и срама, че не е разпределен на бойното поле, особено сега, когато започва голяма битка. „Трябваше да се сдобия с боен опит.“ Ето защо преди три дни, облечен с изпрана униформа, е напуснал поста си без разрешение, качил се е на един камион и сега е тук, след като – с малко или много блъфиране – се е сдобил с позицията началник на отряд от два танка*. Което не било особено трудно, тъй като полкът вече е изгубил множество офицери на по-ниски позиции през последните девет дни, откакто е започнало всичко. Днес е неделя, първи ноември.

Командирът на полка взема думата:

Утре подемаме втората фаза от битката за Аламейн. Първата фаза, да прогоним врага от позициите му по протежение на цялата бойна линия, приключи. По време на тази фаза нашата дивизия, нашата бригада, свърши отлична работа. Дивизионният и бригадният генерал са много доволни.

Личи си, че е опитен оратор. (Все пак е и народен представител. От консерваторите.) Отправя лични коментари към избрани индивиди.

Какво изпитва Дъглас към началника си? Противоречива смесица от възхищение и завист, гордост и раздражение. Командирът на полка символизира всичко онова, което той самият никога не е имал: пари, традиции и добро семейство, частни училища, игра на крикет и лов на лисици в компанията на ловци с червени куртки и не на последно място, чара и самоувереността, присъщи на хората, родени във

* Той не е обучен за вида танкове, които използва ескадронът: „Крусейдър III“. В най-добрия случай само е виждал тяхна по-стара версия.

висшето общество. Храбростта на командира на полка също е добре известна.

В същото време той е представител на всичко анахронично, дървено и отживяло в британската армия – всичко онова, което е основна причина от 1940 г. насам само и единствено да губят, отново и отново, и отново. Вярно, нерядко по стилин и героичен начин, но загубата си е загуба. Когато формирането пристигнало в Близкия изток преди около две години, то все още представлявало конен кавалерийски полк, а и до момента в офицерския корпус на полка продължава да има много хора, които държат на традициите, което, наред с други неща, се изразява в твърдо презрение към прекомерните технически познания. Това смущава Дъглас от първия ден, когато е бил разпределен в Близкия изток преди една година. Още тогава той бил обучен танков офицер, докато останалите от формирането дори не били виждали танк, в резултат на което веднага, и не без основание, му излязла славата на непоносим всезнайко. Идвайки от обикновено семейство, на Дъглас не просто му е трудно да търпи снобарщината и маниерите на висшата класа, а често се държи напористо и не си затваря устата.

Освен това Дъглас е малко особен. Пише модернистична поезия и по време на брифинги нееднократно се е случвало да го хванат, че си рисува, вместо да слуша.

Командирът на полка завършва речта си:

Този път, във втората фаза, нямаме толкова много работа за вършене. Други ще... ъм... ще се намесят. Генерал Монтгомъри трябва да раздели вражеските сили на малки групи. Нощес новозеландците ще преминат в атака, следвани от 9-а танкова бригада и други танкови формации. Когато генерал Монтгомъри приключи, ние ще тръгнем след тях, за да довършим немските танкове. Това е голяма чест и ваша е заслугата, че възможността беше предоставена на нашата бригада. След като сразим вражеските танкове и ги обърнем на бяг, ще се върнем в Кайро и... ами... ще се изкъпем и ще оставим другите да гонят врага вместо нас.

Речта се приема добре сред войниците и командващите. Дори Дъглас чувства известно приповдигане на духа въпреки скептицизма си.

Групата мъже се разпръсва в бързо падащия здрач. Предстои им много работа, докато се подготвят за нападението утре сутрин. Всички танкове трябва да се заредят с бензин, масло, вода, муниции, храна. Интендантът раздава чорапи, куртки и други резервни дрехи, без да иска от войниците да подписват формуляри, че са ги получили: знак, че положението е сериозно. И тази нощ небето е ясно и звездите светят ярко.

Въпросът е дали в известен смисъл Дъглас не е също толкова старомоден, колкото е командирът на полка, макар и в друг аспект? Много от психологическите предпоставки за тази война водят началото си от минали събития, което си личи не на последно място в ужаса от красивите, но печално известни илюзии на предишния конфликт. В много отношения обаче 22-годишният старши лейтенант прилича повече на младите мъже от 1914 г., отколкото на съвременниците си. Той иска войната, тя е опит, който *трябва* да придобие, изпитание, през което *трябва* да премине. Също така за него войната донякъде е естетически феномен и черпи смисъл от литературните и поетичните образи, които я предшестват. Дъглас ясно вижда абсурдите на войната, но сложният му характер е възприемчив към нейната двойственост по начин, който е бил значително по-обичаен преди, да кажем, двайсетина години, отколкото сега, в днешното време на развенчани илюзии*.

Дъглас пише:

* Съществува интересна връзка назад в миналото. Негов ръководител в Оксфорд е Едмънд Блъндън, авторът на поетичния и разтърсващ мемоар от Първата световна война *The Undertones of War* („Отгънците на войната“). Блъндън поощрява Дъглас да пише поезия и показва част от неговите стихотворения на Т. С. Елиът.